

בעניני תפילה

א.

בברכות (יא.) דרשו מהכ"ף הסופית שצמתי התיבות בשבתך... ובלכתך וגו' (דהו"ל בשבת ובלכת) דדוקא בשבת דידך ובלכת דידך חייב בק"ש, לאפוקי העוסק במצוה שפטור מן המצוה, ולאפוקי חתן הכונס את הבתולה, דטריד טרדא דמצוה. ולא המשכו בגמ' לדרוש הכ"ף הסופית מהתיבות בשבתך ובלכתך. וערמז"ן במלחמות (בקטע הראשון שצמט' ברכות) דצפארה כהת"כ תמיד קוצעים את ההלכות עפ"י הרוז, [השוה גמ' פסחים (כג.) על הארץ תשפכנו כמים, דר"ל רוב מים, שמוותרים בהנאה; וכן עגמ' בנהדרין (סט.) דכל ימיו של בן סור"מ אינם אלא ג' חדשים, דדרשינן בן ולא הראוי לקרותו אב, ורוב נשים מתעצרות לט' חדשים וכו'], ושאיני ק"ש דכתיב בלשון יחיד – בשבתך, שצמעה"ד מי שעדיין לא קרא ק"ש של ערבית עד לאחר עלות השחר, ראוי לקרותה אז, דהכא שאני, דאזלינן בתר מיעוט בנ"א, [דאיכא אנשי דגנו בהיא שעתא, ואע"ג דמיעוטא הוא, כיון דאפקיה רחמנא בלשון יחיד, משמע בשבתך דידך, כדדרשינן בפ' הי' קורא – בלכתך דידך, וכיון דאיכא אנשי דגנו... עדיין מצי קרי עד הנך החמה... ורובא דאנשי לא קיימו עד שיכיר אחד את חברו... רש"י שהי' אומר שצמעה"ד או דעצד משעלה עה"ש י"א... דכי היכי דהתם חיישינן למיעוטא דגנו, מדכתיב בשבתך (בל' יחיד), אף ה"נ חיישינן למיעוטא דקיימו, מדכתיב בקומך (בל' יחיד)].

ועי' משנה ברכות (כג:) ירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנך החמה, יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו, יתכסה במים ויקרא. ועי"ש בגמ' (כה:) לימא תנא קתמא כר' אליעזר דאמר עד שתנך החמה, אפילו תימא ר' יהושע, ודלמא כותיקין וכו'. הרי להדיא שיש דין לכתחילה לקרוא ק"ש כותיקין אפילו אינו מלוכש די-לרכו, ואפילו לא יסמוך עכשיו גאולה לתפילה, רק שהגיע הזמן של משיכר, אשר לדעת הגרמ"פ ז"ל היינו (בנוא יארהק) צין ל"ה למ' דקות לפני הזריחה, עליו לצרך ברה"ת ולקרוא ק"ש. ומסתמא ה"ט, דבכהת"כ תמיד קוצעים את ההלכות עפ"י הרוז, ורובא דאנשי קמים בשעה זו – שמכיר את חברו וכו', וזהו עיקר הפשט בתיבת בקומך – בשעה שרוב בנ"א קמים בצקר. א"נ י"ל דה"ט דהך מדת חסידות, דכתיב ייראוך עם שמש (תהלים) ופרש"י (ט:) מתי מחייראין ממך, כשמוראך מקבלים עליהם דהיינו... בק"ש. והרצה אין מדקדקים בזה.

ב.

מדברי השו"ע או"ח (סי' א ס"ה) טוב לומר פ' העקידה ופ' המן... ופרשת קרבנות וכו', משמע שלומר פ' התמיד בכל יום הוא רק מדת חסידות. אכן ע' גמ' סוף מגילה (לא:) ששאלת אברהם אבינו (צמא אדע וגו') היתה – באיזו זכות יזכו בני להחזיק בא"י, וענהו הקב"ה (קחה לי עגלה וגו') בזכות הקרבנות. ושזו שאלו – תינח בזמן שציהמ"ק קיים, בזמן שאין ציהמ"ק קיים (כגון לאחר שנת תש"ח) – מה תהא עליהם. והשיב הקב"ה – שכל זמן שקוראין פ' הקרבנות, מעלה אני עליהם כאילו מקריבין לפני קרבן וכו'. ובר' יונה פ"ק דברכות הדין גמור דאורייתא. שכבר עמדו הראשונים על כך שאנו קוראים ק"ש בע"פ. (ואפילו קוראים מתוך סידור, דינו כקריאה בע"פ, מאחר שאין שמה ספר שלם שנכתב כהוגן בכתב אשורית על קלף כשר, ואפילו קורא מחומש או מתנ"ך הגדפס על נייר, דינו כקורא בע"פ.) ועי' גר"א לתמורה (יד:) הסובר שהעיקר כמותה דיעה שצומס', שדין זה רק שייך בקורא להוציא אחרים ידי חובתם, כלומר, שאין זה פרט בבל' לימוד התורה,

אלא פרטו במסירת התורה לאחרים. וע' מזה צס' צנין הלכה (להגר"ח זימערמאן ז"ל) צמש"כ על הקדמת הרמב"ם למשנה תורה (שתמיד כתבו מגילות סתרים כששמעו חידושים מהתושבע"פ). וע' מחבר צאו"ח (סי' מ"ט) שהציא תירוץ אחר. וצרבנו יונה פ"ק דצרכות (י:) הציא צסם הר"ר שלמה מן ההר, שכל פרשה (כגון ארמי אוצד אבי' או ק"ש או פ' הקרבנות) שיש חובה לקרותה, מוצן מאליו שמותר לקרותה בע"פ, והצין שכל מה שאמר הקצ"ה לאצרהס אצינו (שכל זמן שקורין פרשת הקרבנות) – יש לזה תוקף של דין דאורייתא, אע"פ שאין זה מפורש להדיא בתושב"כ. והרבה אין מדקדקים לקרוא פרשת הקרבנות, ואין זה נכון.

ג.

מבואר צמשנה צרכות (ט:) דהקורא מכאן ואילך (לאחר ג' שעות) לא הפסיד כאלס הקורא צתורה, וצגמ' שמה (י:) ציארז צכונת המשנה דר"ל, שלא הפסיד הצרכות. וסיוס לשון המשנה – כאלס הקורא צתורה, צריך ציאור, היאך יש צזה המאמר (כאלס הקורא צתורה) נתינת טעם צמה שאמר התנא מתחילה (שלא הפסיד הצרכות). והצציר צזה רצנו עפ"י דצרי תר"י שמה (דף ה' ע"א צדפי הרי"ף) צסם הר"ר שלמה מן ההר ז"ל דאתא לאשמעינן, דאע"פ שצצרים שצכתצ לא נתנו לאמרן בע"פ, ושאר פסוקים אסור לקרוא בע"פ, אפ"ה ק"ש יכול לקרות בע"פ אפילו אס צבר עבר זמנה, אע"פ שאינו קורא אותה עכשיו לשם חובה, דכיון שנתנה פ' זו לאומרה ע"פ חובה, יכול לאומרה בע"פ אפילו שלא לשם חובה, כל פעם שירצה, דתמיד חשיבא כקריאת פ' שמע. ופרשיות אלו (שלפעמים יש חובה לקרותן) לא נכללו מעולם צכלל האיסור הזה דצצרים שצכתצ א"א רשאי וכו'.

וצאור כונת המשנה הנ"ל, דצרכות ק"ש מהוות (מדצצנן) חלק מקריאת פ' שמע, דג' הצרכות הרי מפרשות את התוכן של כל פרשה מג' הפרשיות של שמע, דפרשה ראשונה ענינה קצלת עומ"ש, וייחוד ד', ולפיכך מוצירים צצרכה ראשונה מדת יוס צלילה, ומדת לילה ציוס (צרכות יא:) להדגיש שיש רק קל אחד שצצרא יוס ולילה ואת הכל, דלא כדעת עוע"ז שהיו סצורים שמי שצצרא יוס לא צרא לילה, ואשר ע"כ מכניסים שירת המלכים (צשחרית) צצרכה ראשונה (קק"ק וצרוך צבוד), שזה כעין קצלת עומ"ש. ותוכן הפרשה השניה הוא קצלת עול תורה ומצוות, ולפיכך צצרכה שני' משמשת צצרכת התורה (אס לא צירך מקודס) וכוללת גם קצלת עול המצוות. ופ' ויאמר ענינה זכירת יצ"מ, וזהו ענין צצרכה שלישית דגאל ישראל, ומוסיפים להזכיר צזה גם מכת צכורות וקריעת י"ם, כמו שהציאו הראשונים מהתוספתא ומהירושלמי.

ואף שמן התורה סגי צקריאת ג' הפרשיות, מדצצנן צעינן שיקרא ק"ש עם צצכותיה, כלומר, על סדר הצרכות [ע' מש"כ צזה

¹ וכמה פעמים העיר רצנו על כך (צשיעוריו על ההגדה סמוך לחג הפסח), שחכמים תקנו לקיים מצות סיפור יצ"מ צליל הפסח צאופן מיוחד של תלמוד תורה, צצירוף של לימוד תושב"כ ציחד עם דרשות מהתושבע"פ על אותה פרשה, ומ"ט צחרו צדוקא צפ' ארמי אוצד אבי, ולא צפרשיות שצחומש שמות – שמות וארא צא צשלת. והי' רגיל להזכיר פרש"י עה"פ (ר"פ כי צצוא) הגדתי היום לד' א', שאינך כפוי טובה, וי"ל דזהו כל עיקרה של מצות סיפור יצ"מ – להכיר טובה להקצ"ה על ענין זה של יצ"מ, ואשר על כן צחרו צדוקא לדרוש פרשה זו של ארמי אוצד אבי, אשר זהו תוכן הפרשה.

אכן עפ"י דצרי הר' שלמה מן ההר הנ"ל יש לומר עוד, שלפיכך צחרו צפ' ארמי אוצד אבי, דפרשה זו מותר לקרותה בע"פ אפילו שלא צשעת הצאת ציכורים, ואס ירצו לדרוש פ' שמות וארא צא או צשלת, יצטרכו להציא ספר שמות כתוב על הקלף, ואפילו לדעת הגר"א, שכל הדין הזה של דצרים שצכתצ א"א רשאי וכו' לא נאמר אלא לענין להוציא אחרים י"ת, נמי היתה צעיא, דצגמ' סוף פסחים (קטז:): מבואר שצומן האמוראים היו נוהגים שהאחד הי' אומר את ההגדה וכל השאר יי"ת ע"י שומע כעונה. [וכ"ה צרי"ף וצרמב"ם וצשו"ע]. וממילא, כשצחרו לומר פ' ארמי אוצד אבי, לפי"ד הר' שלמה מן ההר ליתא לצעיא זו.

צ"ק ארץ הנצי עמ' כ"ו], שכל זכרה וזכרה צאה לפרש ולהצהיר את ענין כל פרשה ופרשה, וכל קרא ק"ש צומנה וצא לזרך זכרות ק"ש לאחר זמנה, לא סגי באמירת הזכרות, אלא צעין שיקרא הזכרות צ"רופ ג' הפרשיות, ושחשצ קריאתו הפרשיות כחפלא של ק"ש, דאחרת לא יתכן לזרך הזכרות, שצאות רק צ"רופ קריאת הפרשיות של שמע, ולוה צאה המשנה וחדשה, שאף הקורא ק"ש צאופן שאינו י"ח שמע, (כגון לאחר זמנו), מכ"מ חשיצא קריאתו כחפלא של קריאת פרשיות של שמע, (ואשר על כן מותר לו לקרותן אפילו על פה, וכאמור), וזה ר"ל המשנה – כאדם הקורא בתורה. [כן שמעתי מרבנו, ז"ל, וכבר הוצאו הדברים אללנו צ"ק ארץ הנצי עמ' כ"ו-כ"ז].

[וכע"ז שמעתי מרבנו, ז"ל, לא לענין קריאת פרשה, אלא לענין כתיבת פרשה, שצחשו' הריטצ"א (סי' קמ"ז) כתב דצעין כתיבה כסדרן לז' הפרשיות של תפילין אף צ"מ. והדבר היה תמוה צעיי, דרק בתפילין ומזוה צעין כתיבה כסדרן ולא צ"מ. וכשהנעתי הדברים לפני רבנו, העיר תומ"י מנח הגמ' פ"ק דעירובין (יג.) דאם מוחקין לה מן התורה, אזי פ' סוטה שצ"מ יש לה חלות-שם של פרשת סוטה, ואין מטילין בה קנקנתום, דצעין כתב שיכול להמחות. וה"ל אית ל' לריטצ"א, דד' הפרשיות של קדש והי' יציאך וכו' הכתובות צ"מ יש להן חלות-שם של פרשיות של תפילין (לענין כתיבה), ודין כסדרן לא נאמר רק בקשר להכשר התפילין, אלא דין הוא זה בכתיבת הפרשיות של תפילין. (והוצאו הדברים אללנו צ"ק בעקבי האלן עמ' ת.ו.)]

7.

צגמ' שצת (ק"ח): א"ר יוסי יהא חלקי עם גומרי ההלל בכל יום. איני. והאמר מר, הקורא הלל בכל יום הר"ז מחרף ומגדף. כי קאמרין צפסד"ז. וצגדר פסד"ז נחלקו חכמי הרפתים עם הגאונים. לדעת הגאונים ענין פסד"ז הוא צכדי לקיים דין (זכרות לז). לעולם יסדר אדם שצחו של הקצ"ה ואח"כ יתפלל, ומעיקר הדין, מספיק אס יקדים ג' זכרות ראשונות לזכרות האמצעיות שהם הם בקשת רכיו, ואח"כ לסיים צג' האחרונות צהודי'. אלא שמסמיכים גאולה לתפילה, וזכרות ק"ש הם תוספת הדור צענין זה של יסדר אדם שצחו וכו', ולתוספת הידור תקנ"ח את ענין פסד"ז – צתורת רשות,² אשר לפיכך אמר התנא ר' יוסי יהא חלקי וכו', שמקוה שיוכל תמיד לומר פסד"ז לפני זכרות ק"ש.

ומי שנכנס לזיהכנ"ס צאיחור, והש"ץ צבר הגיע לזכרו, מצואר צשו"ע (סי' נ"ב, ועיי"ש על הגליון צהערות אשל צזרהס) שתיפלה צצבור צשלמותה היינו לענות זרכו עם הצבור ולהמשיך עמהם עד שיתפלל תפילה צלחש עמהם, וצכה ג' – שצבר גמר להתפלל, לדעת הגאונים – שוב אין משמעות לאמירת פסד"ז. ולחכמי הרפתים, נוסף על ענין הנ"ל יש עוד ענין צאמירת פסד"ז, שיש צו קיום של הלל,³ וכלשונו של ר' יוסי – יהא חלקי וכו', וזמן הלל כמצואר צמשנה צמגילה (כ): הוא כל

² ע"י משנה מגילה (כא). ר"פ הקורא עומד, שמקום שנהגו לזרך יצרך, ושלא לזרך, לא יצרך. ועיי"ש צגמ' (כא): אמר אביי לא שנו אלא לאחריה, אצל לפנייה, מזה לזרך וכו'. וע"פ פשוטו הי' נראה שאף זכרת הרב את ריבנו וכו' ג"כ נתקנה ע"י אנשי כנה"ג, אלא שנתקנה צתורת רשות, ולפיכך תלוי צמנהג המקום. וכן מצינו כה"ג צזכרת יהללון שאומרים צסוף ההלל, שצצואר צמשנה פסחים (ק"ז): צציעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו זכרת השיר, ומצואר שמה צגמ' (ק"ח). מאי זכרת השיר, ר' יהודה אומר יהללון. ועמדו על כך צתוס' – איזה חידוש יש צזה, הלא תמיד אומרים יהללון צסוף ההלל, וציארו, דכל השנה כולה תקנו אנשי כנה"ג זכרת יהללון צתורת רשות, ואשר לפיכך תלוי צמנהג המקום, [כמצואר צמשנה סוכה (לת.) וצגמ' שמה (לט.)], וצליל פסח תקוהו צתורת חובה. וכן הי' נראה לומר צנוגע לתקנת פסד"ז עם זכרות צרוך שאמר וישתצת, שנתקנו צתורת רשות, להדר צענין זה של יסדר אדם שצחו של הקצ"ה וכו', אכן עתשו' משכנ"י (תא"ח סי' ס"ז) שלא כתב כן.

³ אלא שהדבר יש צין ההלל המצרי (צצאת ישראל ממצרים הנאמר צג' רגלים) לצין ההלל של פסד"ז, דצפסד"ז מהללים להקצ"ה על חוקי הטבע, ואילו צהלל המצרי – מודים להקצ"ה על הנסים, ואשר לפיכך האומרו בכל יום הר"ז מחרף ומגדף, שמקרא דחוק נתן ולא יעבור יש לנו ללמוד שאין הקצ"ה רואה לשנות חוקי הטבע, וצשעת יצ"מ כתוב וירד ד', שזו היתה ירידה עצורו, שהוצרך לעשות נסים. [עמש"כ מזה צ"ק מפניי הרב, פ' שמות, אות צ'.]

היום, וכמו שמן הנכון לומר הלל בשלש רגלים תיכף לאחר חזרת הש"ץ דשחרית, אבל אם מאזיזה טעם לא אמרו אז, במקומו הנכון, קיי"ל לדינא שזמנו כל היום, אזי כמו כן בפסד"ז שהוא ג"כ צחינה של הלל, וזמנו כל היום. וקיי"ל לדינא צוה כהכרעת הרמב"ן בתשובה, להחמיר לשתי הדעות, ובלא אמר פסד"ז לפני השמו"ע דשחרית, יש לו לאמרו אחר גמר התפילה, לחוש לש"י חכמי הרפתחים, אך יש לו להשמיט את שתי הצרכות (של צרוך שאמר וישתבח) לחוש לש"י הגאונים.

ה.

במשנ"צ (סי' נ"ב סק"ו) הביא מתשו' משכנ"י שהדין הנ"ל, שמי שנכנס לצי"כ באיחור, והש"ץ כבר הגיע לצרכו, שימשיך להתפלל עמהם, היינו דוקא לפי שיטת חכמי הרפתחים, שאינו מפסיד כלום, דיכול לומר כל הפסד"ז עם הצרכות גם לאחר התפילה. אבל לפי מה שמקובל אצלנו כהכרעת הרמב"ן, לומר אח"כ הפסד"ז בהשמטת הצרכות, נמצא שאם ינהוג כן, להמשיך עם הצבור מצרכו, יפסיד את שתי הצרכות של צרוך שאמר וישתבח, טפי עדיף שלא לנהוג כפסק השו"ע.

ואני הצנתי מרבנו ז"ל שלא הי' סבור כן לדינא, שאמר לדינא, שאפילו יודע שהחזן עם המקלה יזמרו קל אדון שבצרכת יזר על עשרים דקות (בשבת), ובאותו הזמן יספיק הוא (זה שנכנס לצי"כ באיחור) לגמור את כל הפסד"ז, ולהגיע לעמידה בשעה שהצבור יתפללו אותה, שאין זה נכון, ודלא כמשנ"צ הנ"ל, דעדיף שלא להפסיק בין צרכו לצרכות ק"ש, דזהו עיקר דין תפילה בצבור, וכמזכיר הרמב"ם ריש פ"ט מהל' תפילה, סדר תפילת הצבור כך הוא, בשחר... ש"ז יורד לפני התיבה... ואומר קדיש... ואח"כ אומר צרכו... ומתחיל ופורס על השמע וכו'.

ו.

ובמשנ"צ (בצה"ל סוף סי' נ"ד) דן צוה, אם צין צרכו לתחילת צרכה ראשונה דצרכות ק"ש יש לזה הדין של צין הפרקים או דין של אמצע הפרק, אבל פחות מזה בודאי לא, ואינו נכון להפסיק אז באמירת פסד"ז.

[ודכירנא כד הוינא טליא, כשלתמדי צימ"ד גבוה, שהי' שמה תלמיד אחד ספרדי שלא הי' מנהגו לומר צרוך ד' לעולם, וכשהתפללו ערבית, הי' ממשיך ללמוד עד שהגיעו לסוף פרשה ראשונה שבק"ש, ורק אז התחיל בצרכת אשר דצברו מעריב ערבים, וכשגמר לומר שומר עמו ישראל לעד, סיים הש"ץ המלך בצכודו וכו' וכל הצבור התחילו - לאחר גמר הקדיש - את התפילה בלחש ביחד, ובאמת אין זה נכון, וכמתבאר מדברי הרמב"ם הנ"ל, שתפילה בצבור בשלמותה היינו להתחיל ביחד בצרכו ולהמשיך ביחד, ולא להפסיק בלמוד צין עניית צרכו לתחילת צרכות ק"ש.]

ז.

ובהרבה מקומות אומרים פסד"ז במהירות, ומי שמתפלל לאט טוב לו⁴ להתחיל במוקדם חמש או עשר דקות לפני שמתחיל הש"ץ, כדי שיוכל לומר את כל הפסד"ז.⁵

⁴ ועי' ס' על התפילה (גראדנר, עמ' כ"ו, כ"ט, ול"א), בשם רבנו, שחסידי הראשונים היו שוהים שעה אחת קודם לתפילה... דבלא הכנה א"א ליכנס אל הקודש. ורעיון זה לומדים ממתן תורה בהר סיני... שלשת ימי הגבלה... וקדשתם היום ומחר... ומשום כך צריכים לצוא לצי"כ לפני שמתחילים את התפילה, כי אם יבוא בזמן שמתחילים, משמע שאין הוא מייחל ומתגעגע לתפילה, אין הכנה, ואם אין הכנה אין קדושה.

⁵ וכשמגיע לויצרך דוד ולצרכת ישתבח, מסתברא לומר, שאע"פ שהביא הרמ"א (סי' נ"א ס"ו) שנהגו לעמוד כשאומרים ויצרך דוד וישתבח, בכה"ג שכל הקהל עדיין יושבים, כי הם עדיין בתחילת פסד"ז, גם הוא ישר צישיבה, כי אם יעמוד, הרי הוא מורה לרבים שהוא מקדים להתפלל לפניהם, ומשום לא תתגודדו עדיף לישב, מאחר שאין זו הלכה אלא רק מנהגא. אבל כשיגיע לשמו"ע (בשעה שהש"ץ מגיע לק"ש) מסתברא שיעמוד, כי זו

Rabbi Hershel Schachter
24 Bennett Avenue
New York, New York 10033
(212) 795-0630

הרה"צ רב' שכתב
ראש ישיבה וראש כולל
ישיבת רבינו יצחק אלחנן

וזה שהקדים להחיל פסד"ז קודם לזכור, ויהי באמצע פסד"ז זשעה שהש"ך אומר בקול רם כל זרכות השחר, מן הנכון שיענה אמן, כמבואר בשו"ע (סי' נ"א ס"ז), אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן, עונה אחריו אמן, וכתב שמה במשנ"ז (סק"ד) ולא היו הפסק בין הזכרה להדבר, דפסד"ז שזח הוא, ואמן שזח הוא, וכעין זמרה, ולא היו הפסק. כלומר, דבתוך פסד"ז מנינו השזח ד' מלך וכו', אע"פ שאין זה פסוק, הרי דאף דנקרא פסוקי דזמרה, לאו דוקא הוא דבעינן פסוקים, ואף עניית אמן מהווה חלק-עצמי משבחי פסד"ז.

ועי' שו"ע (סי' מ"ו ס"ג) שחייב אדם לזכור בכל יום מאה זרכות, ובמשנ"ז שמה (ס"ק י"ד) שזשעה"ד אפשר לזאת (חובת מאה זרכות) בעניית אמן על זרכות התורה וההפטרה וחזרת הש"ך, והנחת המשנ"ז שבעניית אמן לזכרה שלא נחייב בה וגם אינו יולא בה, לא מהני להשלים חובת מאה הזרכות, [וכ"ה במצ"ט (ח"א סי' קי"ז) וצפרי מגדים (ח"א, סי' מ"ז סק"ח) (י"ש)], אכן בתשו' מהרשד"ם (סי' א') הביא המנהג לענות על זרכות השחר של הש"ך והם עולים לו להשלים מאה הזרכות [וכ"ה בחי' הגרעק"א לשו"ע (או"ח סי' רפ"ד ס"ג) (י"ש)]. אלא שצריכים לזהר לזכור בעצמו כל אלו הזרכות קודם שישמעם מהש"ך, דאל"כ, הרי קיי"ל דזמנות דרבנן דא"ל כונה, ולפי פשטות הגמ' בר"ה (כט.), אף לשומע כעונה א"ל כונה – אם נתפוס שמנות א"ל כונה, וממילא, אם יקשיב תחילה לזרכות הש"ך ויענה אמן, כבר י"ח זרכות אלו, ושוב אסור לו לזכרם עוה"פ. וזה שעומד באמצע פסד"ז יש לו לענות אמן על כל זרכות השחר של הש"ך, ולפי המנהג שהביא מהרשד"ם, זה מועיל אף לענין לזאת י"ח מאה זרכות.

ואם לא הקדים, מוטב לקצר בפסד"ז, וכמבואר בשו"ע (סי' א' ס"ד) שטוב מעט זכונה מהרבה שלא זכונה, אבל אינו רשאי לזכור ז"ש וישתבח א"כ יאמר כל מה שמעבד בפסד"ז, ולדינא קיי"ל דהיינו אש"י.⁷ ואם לאחר שגמר אש"י הוא רואה שיש לו עוד פנאי, יאמר לאט את שני הפרקים קמ"ח וק"ט, שמופיע בכל פסוק הללו הללו, הללוהו הללוהו, שמשמע מדברי רש"י, (שמה זפי' למס' שבת) שזה עיקר הפסד"ז, לומר אש"י וז' פרקים אלו. ואם יראה שיש לו עוד פנאי, יוכל להשלים ולומר גם הפרקים קמ"ו וקמ"ט, דמבואר בתשו' אג"מ (או"ח ח"ד סי' ט"ז) שקדר הפרקים אינו מעכב, דרק נזכר בגמ' מגילה (יז.) שקדר הפרקים מעכב בהלל, אבל לא מנינו כן בנוגע לפסד"ז. וזאת שיראה א"כ שיש עוד פנאי, מן הנכון להעדיף ולומר ויברך דוד עד לשם תפארתך, שהמג"א (רס"י נ"ז) הביא דעת הסמ"ג הסובר שאמירת ויברך דוד מעכבת בהלל זה דפסד"ז, דבצרוך שאמר הרי אמרנו – וצירי דוד עבדך נהלך וכו', וס"ל דזה קאי אויברך דוד.⁸

זכר הלכה ששמו"ע צריך להאמר בעמידה.

⁶ ולפי הסבר רבנו (ע"פ השלט"ג סוף ר"ה) שענין חזרת הש"ך היא בחינת תפילת הזכור [דוגמת קרבן זכור], הי' נראה שצודאי יש לסמוך על עניית אמן לזרכות הש"ך להשלים מאה הזרכות, [ולא רק בשעת הדחק], שהרי כל אחד ואחד מהצבור יולא זרכות אלו חובתו להתפלל תפילת הזכור, שהרי מה"ט הסבירו תלמידי הגר"א שאינו נכון לענות ז"ה וז"ש על זרכות אלו, כמו שאין לענות ז"ה וז"ש על זרכות קדוש והזדלה כשרואה לזאת בהם. וכן נראה נמי לענין זרכות התורה של כל העולים לתורה, שהמנהג בליטא הי' שרק מצרכים י"שר כח לעולה לתורה אם אמר מי שברך עצורו, שמודים לו על הזכרה. וכשהגיע רבנו לברלין נפגש לראשונה בזמנה שתימ"ד אומרים י"שר כח לזה שעלה לתורה, וכתב על כך לאצ"ו. והשיבו, שכמו שאומרים י"שר כח לש"ך שהולא את כל הזכור בחזרת הש"ך, כמו"כ לעולה לתורה, שמשמש כעין ש"ך להולא לזכור זרכות שלו שבקשר לקרה"ת, שכן תקנ"ח (מפני הגנבים ומפני היוצאים) לזכור על כל עליי ועלייה. [בס' על התפילה (גרודור), עמ' קכ"ח]. ולפי"ז עפ"י פשוטו הי' נראה שאפילו שלא זשעה"ד יש לסמוך על עניית אמן על זרכות העולים לתורה להשלים מאה הזרכות, כמו על הזרכות שבחזרת הש"ך.

⁷ ומי שקי"ר בפסד"ז יאל צדיעבד, כל שאמר ברוך שאמר אש"י וישתבח, ושוב אין ענין להשלים שאר מזמורי התהלים שדילג אחר גמר תפילתו, שהרי אפילו לדעת הצרפתים שיש באמירת פסד"ז משום הלל, הרי כבר יאל י"ח ההלל שלו בנוסח המקור.

⁸ ובתשו' משנה שכיר חאו"ח (מצעה"מ ס' א' ח' הצנים שמחה) הביא מדברי השע"ת שאם צריך לקצר בפסד"ז זשבת, מעדיפים לומר מאש"י עד

Rabbi Hershel Schachter
24 Bennett Avenue
New York, New York 10033
(212) 795-0630

הרה צבי שכטר
ראש ישיבה וראש כולל
ישיבת רבינו יצחק אלחנן

ואם יראה שיש לו עוד זמן, אזי יאמר הפסוקים שמס' דברי הימים – הודו לד' קראו בשמו עד כי קדוש ד' חלקינו.
ואם כבר גמר לומר פסד"ז בקצרה וגם צירך ישחבת, ומנא שיש לו עוד פנאי עד שיגיע החזן לומר הקדיש שלאחר ישחבת, מסתברא שרשאי לומר שמה מה שהשמיט מפסד"ז – צין ישחבת ליוצר, דברמנצ"ם מבואר שנהגו לומר אז ישיר צין ישחבת לקדיש, דזה המשך מענין סידור שחציו של הקצ"ה קודם שיתפלל, ומה של"א אז ישיר לפני ישחבת, הסביר רבנו, שצנוסח צרוך שאמר אומרים – וצירי דוד עבדך נהללך ונשבחך וכו', שרק אומרים פסוקים מס' תהלים, ואז ישיר איננו מתהלים, [הוצא צס' נפה"ר, עמ' ק"י, אות ד'], וטענת המג"א נגד מנהג האר"ל (לומר אז שיר המעלות צין ישחבת ליוצר), למרות מה שהוא מס' תהלים, [וכבר עמד על כך בדגמ"ר], כבר הסביר צס' עמק ברכה, ששיר המעלות אין בו שחא חלל תחינות, ואין כאן מקומו. [ענפה"ר, עמ' ר"ג, אות ו']. אבל זה שמוסיף פרקי התהלים של שחא שהשמיט בפסד"ז, דינו כאומר אז אז ישיר, ושרי.

ת.

וצמשנ"צ הביא (סי' נ"ב סק"ה) מהס' חיי"א בשם הגר"א, שצשויו"ט א"א לקצר בפסד"ז כמו בחול ולומר צרוך שאמר אשרי וישחבת, דצשויו"ט נשמת כל חי היא תחילת הברכה של ישחבת, והוכיח כן מהמשנה (סוף פסחים), שצליל פסח לאחר גמר החלק השני של ההלל – שלאחר שלחן עורך, מצרכים ברכת השיר, ומבואר בגמ' שהכוונה על נשמת כל חי.⁹

[וצס' אעלה בתמר (צריסק) הוצא דבר פלא, שהגר"ס הי' תמיד משמיט נשמת כל חי, כי הי' סבור שאינו נכון להזכיר יצי"מ קודם שמגיעים לפ' ויאמר, וכמו שמוצא בשם ר"ח מוואלאז'ין, (ס' כתר ראש, סי' ז"ד), שאינו נכון לומר הפזמון נור משלו אכלנו קודם צרהמ"ו, שחז"ל תקנו שנלא י"ח צרהמ"ו דאורייתא צנוסח שלהם, ולא שנאמר הנוסח שלנו, ושח"כ נאמר הנוסח שתקנו הם, וה"נ צמנות זכירת יצי"מ, שתקנו שנלא י"ח המנוה צאמירת פרשת ויאמר בצרוף לשתי הפרשיות של שמע והי' אם שמוע. והנהגה זו קותרת היא לגמרי את דעת הגר"א הנ"ל, שצשויו"ט, נשמת כל חי היא תחילת הברכה של ישחבת.

ומשך כמה שנים נהג רבנו לומר שיר המעלות (בעשי"ת) לקיים מנהג האר"ל, לפני ישחבת, לחוש לטענת המג"א, שאינו נכון להפסיק צין ישחבת ליוצר אור. ואף צשויו"ט ג"כ הנהיג לומר שיר המעלות אחר גמר נשמת כל חי לפני ישחבת. וכנראה שהצין, כהנחת הגר"ת, שנשמת כל חי זה כעין פיוט. ולאחר שהעירו לו מדברי הגר"א הנ"ל, שנשמת כל חי היא תחילת הברכה, שינה את מנהגו לאומרו לשיר המעלות לאחר אז ישיר קודם תחילת נשמת כל חי. [עי' כל זה צס' נפש הרב, ענייני ר"ה, אותיות ו' וז'].

סיום ס' תהלים וגם ויצרך דוד תחת לקצר צאמירת הפרקים הנוספים בשחא, ולא הסכים לדבריו. וצפשוטו נראה שדק השע"ת, שהרי אשרי, ופרקים קמ"ח וק"ג, ופרקי קמ"ו קמ"ז וקמ"ט וצאמירת ויצרך דוד, לכמה ראשונים – כל זה מעבד בפסד"ז, וא"א לצרך צ"ש וישחבת אם השמיטם, והיאך אפשר להעדיף ולומר השמים מספרים כבוד קל וגו' הטפל, ולהשמיט את העיקר, הפרקים המעבדים, אתמהה.
ומן הנכון להעיר עוד שאינו נכון להוסיף ולומר הפרקים הנוספים צשויו"ט ציום העצמות או ציום ירושלים, דכל מה שנוהגים לדון ימים אלו כיו"ט, היינו כיו"ט של מגילת תענית, וצחנוכה ופורים הרי אין מוסיפים בפסד"ז, והאחרונים הביאו מס' הזוהר שאין להוסיף הפרקים אלו צימות החול. וכששמע רבנו שצ"י מוסיפים הרבה צתפילות, שאומרים לפני ערבית ליל יוה"ע חלקים מקבלת שחא, ומוסיפים בפסד"ז, ואומרים הפטרה וכו', התלוץ מזה בהסבירו שענין קבלת שחא היינו מדין כבוד שחא, שהגר"א צצאורו להל' יו"ט (עי' ס' נפה"ר, עמ' ע"ו) כח צכבוד היינו כל ההכנות שעושים צע"ש, ומה שיושב ומנחל לבוא השחא, וזה לא מצינו צחנוכה ופורים, וכן הפטרה, לא תקנו צחנוכה ופורים, וכל המנהגים צריכים להנהיג ענינים שיש בהם אזהה קיום, ולא סתם טכסים וצמוניות צעלמא. [עמש"כ מזה צס' מפני הרב צענין חופה תחת כיפת הרקיע]. אבל לאחר שהדפיסו צעיתונים (ציידישע צייטונגען) דברים כאלה צשם הרבנות, נמנע רבנו מלהתקף הדברים צרבים, מפני כבוד הרבנות הראשית.
⁹ ועי' עוד מזה צס' מפני הרב, צליקוטי הנהגות ערך נשמת.

ומוצא בפרטים שהלדיק ר' משה ליב מסאסוב כששימש כש"ץ בשווי"ט הי' מתחיל מנשמת. וכן שמעתי מאצ"י, ז"ל, שבצעירותו למד בישיבת וויז'ניץ, ובשבת הי' הרבי משמש כש"ץ, ומתחיל מנשמת כל חי ואומר כל מלה ומלה בנגון ובנעימה. [וכמה מהנהגות הגר"ח המופיעות בס' הנ"ל שמענו מרצנו בשם הגר"ח, אך ההנהגות הזרות של ר"ח שנזכרו שמה, אף פעם לא הזכירם רצנו.]

ט.

ובכמה מקומות מתפללים כ"כ צמירות, עד כדי כך שאם יענה היחיד זכרו עם הצבור וימשיך להתפלל עמהם, לא יוכל להגיע לגמור תפילה בלחש קודם שיתחיל הש"ץ חזרת הש"ץ, ואלו לא קודם אמירת קדושה. ועי' תשו' יציע אומר (ח"צ או"ח סי' ז') שהסיק שמן הנכון להקדים ולהתפלל תפילה בלחש במוקדם (כשהש"ץ מגיע לשמע) כדי שיגמור תפילתו בשעה שהצבור גומרים תפילתם בלחש, כדי שיוכל לשמוע כל חזרת הש"ץ ולענות קדושה עמהם. [וכן הי' נוהג אצ"י, ז"ל, כשעבר לגור בצורו פרק.]

ואף דקיי"ל להלכה שאף היחיד רשאי לומר הקדושה שבאמצע ברכת יוצר אור, שאין דנים אותה כדבר שבקדושה, מכ"מ נראה, שהיחיד הזה שאמר ישתבח בשעה שהש"ץ הגיע לאשרי, [והתחיל תפילתו שבלחש בשעה שהש"ץ מגיע לק"ש], כשהוא באמצע אמת ויציב, והוא במקום שרשאי לענות קדיש קדושה או זכרו, (עי' סי' ס"ו ס"ג, ובמשנ"צ שמה), ושומע שהש"ץ אומר בקול רם – וקרא זה אל זה (שבאמצע ברכת יוצר אור), נראה שמן הנכון שיענה עם הצבור ק"ק, וכן כשממשיך הש"ץ ואומר והאופנים וחיות הק'... לעומתם משבחים ואומרים, ג"כ נראה שמן הנכון שיענה ברוך כבוד וגו', דמאחר שיש שמה עשרה, והש"ץ אומר בקול רם וקרא זה אל זה, הרי צמה שסידר הש"ץ שיאמרו הפסוקים האלו באמירה וענייה, הרי עשאים לדבר שבקדושה,¹⁰ וממילא מן הנכון לענות.

¹⁰ ובס' מעשה רב (אות מ"ג) הביאו שהגר"א לא הי' עונה צ"ה וצ"ש על הברכות שבחזרת הש"ץ, ותלמידי הגר"א הסבירו בהנהגה זו, שכמו שכתב דגמ"ר, שמי שרוצה ללכת בקדוש או בהדלה של חצרו מכה דין שומע כעונה, שאין לו לענות צ"ה וצ"ש, דזה יחשב כהפסק בצרכה שהוא רוצה ללכת בה, ה"נ בחזרת הש"ץ, שכמו שיש מושג של קרבן יחיד ושל קרבן צבור, כמו"כ יש מושג של תפילת היחיד ויש תפילת הצבור, [כמוכר בשלטי"ג שעל הרי"ף סוף מס' ר"ה], ושמעתי מאצ"י, ז"ל, שענין זה הי' נושא השעור הראשון שהעביר רצנו בישיבה כשהגיע מאירופא, שאצ"י, הגרמ"ס, הביא את כל תלמידיו לנמל ציוס שהגיעה האניה שעלי' נסע רצנו עם משפחתו, וציוס המתרחת כדור ר' משה לרצנו שיעביר שיעור בישיבה, וענין זה הי' נושא השיעור ההוא, שיש תפילה בצבור ויש תפילת הצבור. [ועי' עוד בס' עמק ברכה (נשיאת כפים, אות א') מש"כ בשם הגר"י הלוי בענין החילוק בין תפילה בצבור לתפילת הצבור. ועי' עוד מש"כ בזה בס' נפש הרב (ענין חזרת הש"ץ, עמ' קכ"ד-קכ"ו). (י"ש)] וכמו דקיי"ל בתפילת היחיד שכל הברכות מעבדות, ואם היחיד אינו יודע לומר אחת מהברכות, מוטב שלא יאמר את שאר הברכות, כי יהי' לבטלה, כמו"כ ביחיד המקשיב לחזרת הש"ץ, שבכדי ללכת בעניינתו אמן לברכות הש"ץ בעינין שישמע את כל הברכות, ושלא יענה צ"ה וצ"ש. [ועי' עוד ס' נפש הרב, עמ' קכ"ז-קכ"ח מש"כ לבאר בשי' הגר"א הנ"ל.]

וכן הי' אומר רצנו שצ"ה, שיש דין מיוחד (לשי' רש"י משמע שהיא דאורייתא) דבעינן שישמע התקיעות על סדר הברכות, דכדי להחשב ע"ס הברכות בעינין שיקשיב לכל חזרת הש"ץ מהחל ועד גמירא, ולענות אמן על כל ברכה וברכה. [ובחזון"א חאו"ח סי' קל"ז דיבר מזה.]

¹¹ פעם בשבת הלכתי להתפלל מנחה בישיבת רמז"ם שבבוסטון (בשנים הראשונות, שלא היו כ"כ הרבה יהודים באותה השכונה), ולא הי' מנין בזמן הקצוע לתפילה, והחליטו להתחיל ולומר אשרי וגם וצא לציון קודם שיגיע העשירי, כדי שיוכלו להספיק לקרוא תומ"י קריאת ולהתפלל קודם השקיעה, ואז רצנו לזה שהי' עומד לשמש כש"ץ שלא יאמר וקרא זה אל זה ואמר בקול רם, דאף דקיי"ל להלכה שקדושה דוצא לציון אין לה דין דבר שבקדושה, ואף היחיד רשאי לאומרה בלי מנין, מכ"מ, אם יסדר הש"ץ לאומרה באופן של ענייה ואמירה, הרי הוא עושה אותה לדבר שבקדושה, ואז אסור לאומרה בלא עשרה.

[ובזה שהסדר דאמירה וענייה עושה את הפיוטים לדברים שבקדושה, עי' מש"כ בס' נפש הרב (עמ' קס"ב ועמ' קפ"ח), ובס' מפניני הרב (עמ' 104)]

Rabbi Hershel Schachter
24 Bennett Avenue
New York, New York 10033
(212) 795-0630

הרה"צ רבי שכתר
ראש ישיבה וראש כולל
ישיבת רבינו יצחק אלחנן

י.

ועמשנ"צ (ק"י"ג ס"ק י"ג) בשם דה"ת, שהדל"ש צ"ג ג' הכריעות לצ"ן הכריעה דמודים, דבג' הכריעות שהם בשעה שאומר צרוך אמה ד', כשאומר צרוך – יכרע בצרכיו, וכשאומר אמה ישמה עד שיתפקקו וכו', אצל בתחילת מודים, שאינו אומר אז תיבת צרוך, יכרע תיכף ראשו וגופו כאגמון וישמה, ולא יכרע בצרכיו כלל. והרבה משוים את הכריעה של מודים לג' הכריעות האחרות.

יא.

בהרבה צחי כנסת מתפללים כ"כ במהירות, שהמתפללים שמה לאט א"א להם בשום פנים לגמור אמירת והוא רחום צו"ה. ונראה, שהלבוש (לסי' קל"ד) הביא, שתחינה זו (הארוכה) נתיסדה ע"י ג' חכמים, וכל חלק יש י"ח אזכרות, והחלק הראשון, וגם החלק השני מסתיימים צמלים כי קל מלך חנון ורחום אמה. וכבר הזכרנו מה שמופיע בשו"ע, שטוב מעט צבונה מהרבה שלא צבונה, ע"כ הי' נראה דציוס השני טפי עדיף שיאמר לאט חלק אחד צמתינות, ואם רואה שיש לו עוד פנאי, ימשיך עוד לומר אף החלק השני לאט, ואם יל"ח לגמור רק החלק הראשון (מהשלשה חלקים), ציוס חמישי הבא יתחיל מהחלק השני. ואם ציוס ז' יספיק לגמור אף את החלק השני, אזי יתחיל ציוס החמישי הבא מהחלק השלישי. ובאם רואה שיש לו עוד פנאי (ציוס החמישי) קודם שיתחיל הש"ץ תחנון, ימשיך ויאמר אף את החלק הראשון, וחוזר חלילה. כן הי' נראה.

יב.

ולפעמים יארע שהש"ץ ממנהר להתפלל, וכבר מגיע (באמצע צרכת יוצר אור) לקדושה כולם כאחד עונים ואומרים ציראה, והמתפלל לאט עדיין לא הגיע לשם אלא עומד בקטע תצרך צורנו ואומר ואשר משרתיו כולם עומדים... ומשמיעים ציראה... דצרי א' חיים ומלך עולם, ונראה דצכה"ג רשאי היחיד לקצר קצת ולענות כבר תיכף קק"ק. ואם יש לו קצת שהות לומר עוד קצת, נראה שדאי להשמיע כולם אהוצים כולם צרורים... רצון קונם, ולהמשיך ולומר וכולם פותחים את פיהם בקדושה. ואם יש לו עוד קצת שהות, כדאי שימשיך לומר עוד עד הסוף ומקדישים וממליכים, ואח"כ לענות קק"ק. ואם יש לו עוד שהות, יוכל להמשיך ולומר את שם הקל המלך... קדוש הוא, קודם שיענה קק"ק עם הצבור.

יג.

הרמ"א כתב (או"ח סי' קכ"ה ס"א) שצשעת חזרת הש"ץ כשעונים הקהל קדושה נהגו לנענע גופם ונושאים אותם מן הארץ. ובש"ה הביא דיעה שרק מגביהים גופם מן הארץ צעניית קדוש קדוש קדוש. וצפשוטו נראה דהיינו ע"פ מה שהביא צכף החיים שמה (אות יו"ד) מהס' שצלי הלקט, שטעם המנהג הוא ע"פ הפסוק צס' ישעי', ויועו אמות הסיפים מקול הקורא, ואם העצים והאצנים היו מתנענעים ומודעזעים מאימת המלך, כ"ש אנחנו, שאנו מכירים שיש לנו להזדעזע מאימתו. ופסוק זה (וינועו אמות הסיפים) מופיע שמה צס' ישעיה צקשר לקריאת השרפים קק"ק, דאילו קרא דצרוך כבוד לא מופיע שמה. ושל"ה חולק על אותה הדיעה הראשונה וסובר שמן הנכון להתנענע ולהגביה את הגוף גם צצרוך וגם צימלוך. (ועיי"ש עוד צכף החיים מש"כ צזה צאות י"א).

ע"ז-ע"ח, וצס' דצרי הרב (עמ' ח-קס"ט, ועמ' רס"ו). (י"ע)

Rabbi Hershel Schachter
24 Bennett Avenue
New York, New York 10033
(212) 795-0630

הרה"צ רב' שכטר
ראש ישיבה וראש כולל
ישיבת רבינו יצחק אלחנן

וצפשוטו הי' נראה עפ"י מה שהציא שמה צדק החיים מהמדרש תנחומא לפ' נו, וצשחים יעופף, שמכאן תקנו חכמים לעוף אדם על רגליו בשעה שאומר ש"ך קק"ק, וכתב עוד שמה מהס' עולת תמיד - הטעם, כדי להדמות למלאכים. ולפי"ז הי' נראה לחלק, דצרוך כבוד ד' ממקומו המופיע צס' יחזקאל, מופיע בתורת שירת המלאכים, דכתיב ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול וגו', וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה וקול האופנים לעומתם וקול רעש גדול, ואילו קרא דימלוך, לא מנינו שהוא משירת המלאכים, ולפיכך הי' נראה שלמלאכים כנפים, והם מעופפים בשעה שאומרים השירה, ולפיכך יש להגזיה העקביים ולנענע הגוף בשעת אמירת קק"ק וצרוך כבוד, דוגמת המלאכים. אבל לא דימלוך, דאין זה משירת המלאכים.

י.ד.

פעם אירע בישיבה שנמנחת טעות צס"ת צצצת צסוף עליית השביעי, ועשו כמבואר צמג"א (קמ"ג סק"ד), שלא לומר הקדיש אחר שביעי, אלא השביעי יאמר ההפטרה, דמעיקר הדין קיי"ל דמפטיר עולה למנין הקרואים, ואלא להוסיף ס"ת שני עבור המפטיר, וטעם הדבר שלא לומר הקדיש, דצגמ' איתא, שהמפטיר צנציא צריך שיקרא בתורה תחילה, ומשמעו - בלי הפסק.

מנהג הקדום הי' לומר קדיש אחר שלישי צמנחה צת"ז, ורעק"א כתב שצטלו, מפני דברי המג"א האלו שהם עפ"י הד"מ, [עי' מג"א סי' רפ"ב ס"ק ט"ז וצמחה"ש שמה.]. וצט"ז צמנחה המנהג הנפוץ הוא לומר קדיש לאחר שלישי צין הקריאה שצס"ת וצין קריאת ההפטרה, וצ"ע מאי שנא, ורצנו ז"ל צשיעוריו טרח ליישב את זה.

והנה צשנים האחרונות נתחדש מנהג מחודש, שצין קריאת המפטיר (צצתורה) לקריאת ההפטרה (צצנציא) צצצת צצוקר שוהים שהייה ארוכה לומר מי שצירך להרצה חולים ציחד, ועוד ועוד, ועפ"י פשוטו אין זה נכון, דלשון הגמ' - צריך שיקרא בתורה תחילה, משמעו תיכף צסמוך מצלי הפסק, וכאמור.